

TRANSHUMANȚA: IMPLICAȚII NAȚIONALE*

Întrucât manifestarea la care participăm este dedicată împlinirii a șapte decenii și jumătate de la marea Unire din 1918, mă voi opri asupra unui fenomen aparent modest, dar cu adânci implicații naționale - transhumanța. Savanți de renume, precum Ovid Densusianu și Simion Mehedinți, au stabilit încă la începutul secolului rolul păstoritului în constituirea limbii române și a comportamentului poporului român. Poziția obiectivă, științifică și dezinteresată a celor doi savanți a fost reluată și împlinită de colaboratorii și elevii acestora de mai târziu: Romulus Vuia, Traian Herseni, Ion Conea.

Explicit sau implicit se impune de la sine concluzia ca nici o cercetare, de pe poziții științifice, a teritoriului carpato-pontico-danubian, nu poate omite viața păstorească de aici, intensă și permanentă, din cele mai vechi timpuri și până astăzi.

Pe baza descoperirilor arheologice și a documentelor de care dispunea, Simeon Mehedinți constata că atât Burebista, realizatorul primei unități a triburilor daco-gete, cât și Decebal, adversarul lui Traian, s-au sprijinit pe cetatea carpatică: "Acropolea dacică era țara dintre cele patru râuri - Mureș, Tisa, Dunăre și Olt - având la mijloc <<masivul banatic>> cu punctul de plecare în Retezat"¹. Regiunea dispune de depresiuni ce se pot întări repede și "coridoare" cu comunicări între ele. De aici se poate priveghea atât Dunărea și Câmpia până la Marea Neagră, cât și Transilvania însăși și Panonia. În acest masiv al Retezatului au fost construite cetăți și castre de către daci, la înălțimea de circa 1000 de metri. Pentru noi constatările făcute de Mehedinți sunt interesante și deoarece același masiv, al Retezatului, pare să fie cea mai veche zonă pastorală de pe teritoriul României, precum și ținutul unde miturile și riturile precreștine sunt cele mai întregi și mai arhaice"².

Este de fapt regiunea cea mai civilizată și mai bine apărată a Daciei. După 106, împăratul Traian a ridicat aici *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* - centrul politic al Daciei romane - zonă unde romanizarea s-a petrecut cel mai puternic. Cum se explică atunci că după retragerea politico-militară romană din 271-275, această populație orășenească, în parte, s-a transformat într-o societate pastorală tipică? "Să vină de aici, din această societate decăzută politic, înțelepciunea și inițiativa viitoare de a întemeia ducate, de a duce o politică comercială continuă spre sud și spre apus, menținând vechile drumuri, nivelul de civilizație și de cultură superior, precum și perfecta orientare în toată zona sud-estică de care dau dovadă păstorii din masivul banatic până la Mărginimea Sibiului?" - se întreabă, pe bună dreptate, etnologul Octavian Buhociu³.

S. Mehedinți, confirmat de geografii ce l-au urmat, arată că peisajul însuși al vechii Dacii deschide omului din Transilvania, trei căi mari naturale pentru dezvoltarea păstoritului, toate conducând la țărmul Mării Negre. Căile mari, remarcate de Mehedinți, sunt:

1. **Drumul Codrului** - ce pleca din Carpații Meridionali, pe râul Argeș, traversa Dunărea, pe la Russe, spre Mangalia și Varna. Pădurile de la care vine și numele sunt Codrul Vlăsiei, la nord de Dunăre și pădurea Deliormanului de la sud-estul ei.

2. **Drumul Stepei** - pleca din aceiași munți, dar urma Valea Ialomiței cu care traversa Bărăganul, atingând Dunărea la Hârșova, loc numit de păstori Vadul Oii, iar peste Dunăre se îndreaptă spre Histria și Constanța - vechi porturi la mare.

3. **Drumul Luncii Siretului** - pleca din partea sudică a Carpaților Orientali, unde se află numeroase pasuri ce vin dispre Transilvania, atingea Siretul pe la Poiana și cobora spre Dunăre până la Bărboși, iar în Dobrogea de nord, la Dinogetia-Vicina. Iată, așadar, "pistele de orientare" privind transhumanța păstorilor ardeleni în Principatele Române. Drumurile ungurenilor însoțindu-și turmele treceau prin cunoscutele trecători Turnu Roșu, Predeal și Vama Cucului, "pe unde nici dracu nu te știa", și se lăsau pe plaiurile muntene înspre regiunile băltoase ale Dunării. Cei care treceau Dunărea, după ce

* Comunicare prezentată la sesiunea omagială, organizată de Universitatea "1 Decembrie 1918" și "Muzeul Unirii" în noiembrie, 1993.

¹ Simion Mehedinți, *Opere*, vol. II, p.113.

² Octavian Buhociu, *Păstoria, problemă fundamentală a culturii românești. Ovid Densusianu. Simion Mehedinți, în Folclorul de iarnă, ziorile și poezia pastorală*, Editura Minerva, București, 1979, p.198.

³ *Ibidem*, p. 199.

plăteau "ierbăritul", se împrăstiau în toate părțile, împânzind stepa dobrogeană. Locurile mai căutate erau regiunea Hârșovei, a Babadagului și Medgidiei, iar în sud regiunea Pazargicului și Balicului, cu faimoasa "vale fără iarnă"⁴. Primăvara luau calea întoarsă, de cele mai multe ori pe același drum, "drumul oilor", spre munți, ca să plece din nou toamna viitoare.

Pătrunderea transilvănenilor în Principate s-a făcut încetul cu încetul, în grupuri mici, fapt care a trecut neobservat, nereținut de documentele vremii. Din puținele documente ce ni s-au păstrat, se știe că înainte de sec. al XIV-lea unii dintre oierii transilvăneni își mânau turmele la iernare spre locurile din podișul Transilvaniei, pe valea Mureșului, spre Banat și chiar peste pusta Ungariei. Chiar de la început oierii ardeleni din părțile Făgărașului au pornit cu turmele la iernare în Țara Românească și Moldova. Aici găseau pășuni mai ieftine și mai bune, posibilități de desfacere a produselor mai mari și adeseori, mai multă înțelegere și ocrotire din partea domnitorilor. Dacă la început această trecere nu s-a făcut pe o scară întinsă, mai târziu, când păstoritul a luat o mare dezvoltare și când autoritățile ungurești au venit cu tot felul de măsuri restrictive - inclusiv deposedări de munți -, trecerea turmelor în Principate a devenit foarte frecventă.

La numărul mare al celor care treceau cu turmele, trebuie să se adauge și numărul, de asemenea considerabil, al celor care plecau din cauza abuzurilor săvârșite de autorități, a persecuțiilor religioase, a serviciului militar lung și greu ș.a.

S-au îndreptat, astfel, spre cele două Principate, unde locurile erau mai "văratece" și unde se găseau între oameni de aceeași limbă și credință. Au trecut apoi Dunărea în Dobrogea și până departe în inima Bulgariei, au trecut Prutul în Basarabia, apoi Nistrul - înspre întinsele stepe ale Rusiei, până în Crimeea și Caucaz⁵.

Se știe că transhumanța păstorilor ardeleni înspre Țările Române este atestată documentar din secolul al XV-lea. Astfel ni s-a păstrat - între multele ce se vor fi pierdut - un document din 1418 prin care Mihai, fiul lui Mircea cel Mare, confirmă privilegiul pe care părintele său îl dăduse comunei Cispădie (Sibiu) ca românii de acolo să-și poată paște turmele în munții țării sale⁶.

Trecerea păstorilor bârsani în Țara Românească este confirmată și de documentul din 1474 prin care Laiotă Basarab înștiințează pe brașoveni că "de când Dumnezeu m-a miluit cu Țara Românească, v-am lăsat să umblați în bună voie și pace prin locurile domniei mele cu dobitoacele, cu oile și cu porcii"⁷.

Începând cu secolul al XVI-lea, documentele care ne vorbesc de trecerea ciobanilor ardeleni în Țara Românească devin din ce în ce mai numeroase. Cele din anii 1521, 1524 și 1528 ne amintesc de cnejii Ivan, Oprea (din Cacova) și alții (din Rășinari) care merg la Domn și la Banul Olteniei ca să le dea drept de pășunat⁸.

Bună parte din aceste privilegii ne vorbesc de "obiceiul vechi", de "așezământul dinainte vreme", de "datina veche" ceea ce ne arată clar că trecerea ciobanilor în Țara Românească este mult mai veche decât ne-o indică primele noastre documente (sec. al XV-lea).

Prezența lor în părțile dunărene, în Baltă, ne este confirmată doar la începutul secolului al XVII-lea. Astfel, istoriograful maghiar Nicolae Bethlen, care ne-a lăsat o interesantă descriere a vieții păstorilor români din jurul anului 1662, spune că "păstorii, de obicei la sfârșitul verii, părăseau văile adânci și mânau turmele în Țara Românească, unde în preajma Dunării, un teritoriu cam de 50 mile lungime și 4 mile lățime formează mici păduri de tufșuri, în care oile și caprele, cu toată iarna friguroasă, află destulă iarbă proaspătă de pășcut; și pentru pășunatul acestor locuri se plătește proprietarilor respectivi o sumă anumită drept folosință"⁹.

Transhumanța mocanilor n-a cunoscut nici hotar politic și nici natural: pentru acești cutreierători seculari, Dunărea nu a fost niciodată o piedică serioasă în trecerea lor spre Dobrogea, după cum nici Carpații nu au fost o piedică pentru pătrunderea lor în Principate.

⁴ Dumitru Șandru, *Mocanii din Dobrogea*, Institutul de Istorie Națională, București, 1946, p.28.

⁵ Vezi harta lui Simion Mehedinți privind mișcarea păstorilor români la est de Carpați - *Opere*, vol. II, p. 278.

⁶ Hurmuzaki, I, partea a II-a, p.502.

⁷ Ion Bogdan, *Documente și registre*, București, 1902, p. 79.

⁸ Hurmuzaki, XI, p. 844, 847, 851.

⁹ Ștefan Meteș, *Păstorii ardeleni în Principatele Române*, Arad, 1925, p. 187-188.

Trecerea ardelenilor în Dobrogea este atestată atât de documente cât și de toponimie: Grindul tărlelor, Grindul lui Portocală, Ghiolul lui Roșca, Grindul Mocanului ș.a.¹⁰

Pe de altă parte, privilegiile domnilor din Țara Românească și chiar a sultanilor - precum cel din 10 sept. 1784 - dat oierilor de Mustafa, stipulează că prețul brânzei nu se va fixa, "păstorii vor fi liberi să vândă la târgul din Constanța, la preț de învoială"¹¹.

Viața mult mai liberă din Principate, privilegiile domnilor și chiar a sultanilor stimulează plecarea transilvănenilor cu turmele peste munte. Mulți se așează definitiv în Principate, păstrând relații cu cei rămași la vetrele părintești, pe care-i cercetează din timp în timp cu chimirul plin de "bani albi pentru zile negre"¹². Prin relațiile lor neîntrerupte cu cei de acasă, rămân de-a lungul secolelor un izvor permanent de îndemnuri, de chemări la frații de peste munți. Mulți dintre aceștia făceau importante servicii domnilor care căutau să-i răsplătească prin moșii și demnități în stat sau la curtea lor. Astfel, Mancea din jurul Sibiului, pentru meritele sale ostășești în armata lui Radu-Vodă cel Frumos al Țării Românești, primește de la acesta în dar șapte sate. Vodă roagă (la 1 iunie 1467) pe magistratul Sibiului să-i dea voie acestui român să-și ducă părinții în Țara Românească¹³.

Acțiunile lui Mihai Viteazul de la finele veacului al XVI-lea au fost de o însemnătate excepțională pentru întreg poporul român. Prin unirea de la 1600 nu numai că s-au adunat o clipă toți românii sub un singur domn, ci li s-a fixat un cadru politic de perspectivă.

Păstorii transilvăneni, atât cei din Țara Hațegului, cei din jurul Sibiului, mărginenii numiți țuțuieni, apoi mocanii sau bârsanii au fost elementul cel mai puternic și persistent al unității naționale, peste toate vicisitudinile timpurilor și oamenilor, peste granițele politice. Aproape nu-i sat de sub poalele Carpaților, începând din Mehedinți până în Bucovina, unde să nu găsești urmași de-ai acestor oieri ungureni, pricepuți și harnici, întemeietori de sate, care s-au coborât până la Dunăre, Prut, Nistru și Dobrogea. Ba au ajuns chiar în Crimeea, la Marea de Azov, în Caucaz și pe Volga, duși de interese, care le aduceau experiență, îndrăzneală și bogăție, știind pe toate acestea să le pună în slujba neamului și legii strămoșești, fie în Țările Române libere, fie în Transilvania, unde neamul lor era umilit și batjocorit de stăpânirea străină. "Oriunde se aciuiau acești oieri întreprinzători, oameni de ispravă în atâtea domenii - negustori, arendași, agricultori - străinul nu mai putea ține în concurență cu ei, cu tot sprijinul puterii autorităților statului maghiar"¹⁴. Foloasele naționale realizate de acești neobosiți oieri ungureni în tot cuprinsul pământului românesc sunt incomensurabile. Cunosători ai întregului rotund românesc, prin coborârile (an de an) cu turmele de la munte la șes, în bălțile Dunării până la Marea Neagră, trecând prin sute de sate, stând de vorbă cu țărani-cojani ca și cu boieri, vlădici și domni chiar, de la care închiriau pășuni bogate pentru hrana necesară turmelor lor, ei puteau face comparație mai bine decât oricine între condițiile bune din Țările Române și viața grea, sub toate raporturile, pe care frații lor erau siliți s-o îndure. Ca oameni de graniță, serveau și de călăuze, peste potecile ascunse din munți, emigranților români din Principate, oferindu-le totodată și informațiile necesare privind locurile și oamenii care au nevoie de munca lor devotată. Oamenii aceștia mai serveau și ca o părghie puternică de legătură între cei adăpostiți în Principate și cei rămași acasă la moșia părintească. Ei aduceau și duceau știri și nădejdi, de atâtea ori ajutoare materiale, de o parte și de alta a Carpaților, fraților de același sânge¹⁵.

Încântat de cele văzute și constatate în Dobrogea, la 1850, Ion Ionescu de la Brad găsește cuvinte de laudă sincere și încredere sigură în ajutorul lor pentru cauza națională: "Toți mocanii sunt buni naționaliști și prin ei cauza națională se poate înainta pretutindenea pe unde pleacă și merg ei". Vedeau în ei, în cei 6000 de mocani din Dobrogea, singurii români "prin care cuceri-vom Daco-România. Prin mocani atât de sigur ești de prezent, pre cât de viitor, căci ei sunt organe de lucrare ce nimeni astăzi nu le poate avea. California am găsit-o. De la d-ta atârână s-o exploatăm ... De cauți avere și cinste în mocani ai sigur; de cauți a asigura patria și neamul românesc, mocanii îți sunt mijlocul cel mai sigur prin care să continuezi

¹⁰ Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 21.

¹¹ Hurmuzaki, XIX, partea I-a, p.204.

¹² Ștefan Meteș, *op.cit.*, p.132.

¹³ *Ibidem*, p. 135.

¹⁴ Victor Slăvescu, *Correspondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846-1876*, București, 1943, p. 52-132.

¹⁵ Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 128.

revoluțiunea de acolo de unde ai lăsat-o"¹⁶. Și-n același spirit, Dumitru Șandru conchide: "Aici ... au făcut ardelenii cea de pe urmă... una dintre cele mai trainice și mai semnificative "descălecări" din multele pe care le-au mai făcut și pe alte întinsuri românești"¹⁷.

Peste tot pe unde au trecut mocanii au făcut opera națională - au dus și răspândit acel spirit de demnitate și mândrie de neam caracteristic Ardealului de unde au plecat. Au dus cu ei, împărțându-le și altora, limba, credința și obiceiurile. Prin legăturile prin care le-au menținut mereu strânse cu oamenii și locurile de origine, au contribuit ca nimeni alții la încheierea și păstrarea unității conștiinței de neam, rolul lor în formarea națiunii române și în desăvârșirea unității statale fiind covârșitor.

Că peregrinările ciobanilor transhumanți au avut un scop economic, negustoresc sau pur și simplu pentru a-și asigura o existență mai omenească, nu contează! Important rămâne faptul că și-au adus din plin obolul la menținerea trează a ideii de unitate a tuturor românilor din spațiul carpato-pontico-danubian, pregătind cu fiecare trecere a munților, vreme de peste cinci secole, marele act al Unirii de la 1 Decembrie 1918.

ILIE MOISE

LA TRANSHUMANCE: IMPLICATION NATIONALES

RÉSUMÉ

En valorisant la bibliographie spécialisée (Ovidiu Densusianu, Simion Mehedinți etc.), l'auteur de l'exposé souligne le rôle de l'occupation du berger dans la construction de la langue roumaine et du comportement du peuple roumain. L'interprétation de l'auteur vise les implication nationales de la politiques dans la perspective de leur importance pour le parachèvement de l'unité statale.

¹⁶ Victor Slăvescu, *op.cit.*, p. 129.

¹⁷ Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 130.